

**ABDURRAHMÂN HASAN HABENNEKE
EL-MEYDÂNÎ'NİN "ER-RASULU'L-AZÎM
FÎ SURETİ'D-DUHÂ" ŞİİRİ ÜZERİNE
DUHÂ SURESİNİN TEFSİRİ BAĞLAMINDA
BİR DEĞERLENDİRME**

**AN EVALUATION OF ABDURRAHMÂN
HABENNEKE'S POEM „AL-RASULU'L-
AZÎM FÎ SURAT AL-DUHÂ" IN THE
CONTEXT OF THE INTERPRETATION OF
SURAT AL-DUHÂ**

ÖZET

Abdurrahmân Habenneke yakın dönem Arap Edebiyatında öne çıkmış çok yönlü bir âlimdir. Özellikle İslâmî ilimler konusunda kaleme aldığı eserlerle meşhur olmuştur. İlimle iştigal eden bir ailede yetişmiş olan Meydânî'nin İslâm akaidi, Kur'an ilimleri ve tefsir gibi alanlarda eserleri bulunmaktadır. İslâmî tebliğe teşvik ve Hz. Peygamber'e methiyeler hakkında şiirlerin bulunduğu *Dîvânu Akbâsin fî minhâci'd-da'veti ve tevcihi'd-duât* isimli eserinde yer alan "Er-rasûlu'l-azîm fî sûreti'd-duhâ" adlı şiiri konusu itibarıyla farklılık arz etmektedir. Bu şiirinde nazım formunda Duhâ sûresinin tefsirini yapmaktadır. Her bir ayetle ilgili farklı sayılarda beyitler yazarak şiirini tamamlamıştır. Aynı zamanda bir de tefsir kitabı bulunan Meydânî beyitlerinde, Duhâ sûresinin tefsiriyle örtüşen ifadeler kullanmaktadır. Kimi zaman ayette geçen bazı kelimelerin açıklamasını yaparken, kimi zaman da ayette geçen mananın batını yönüne temas etmektedir. Bu çalışmada Duhâ suresinin bu alanda otorite sayılabilecek âlimler tarafından yapılan tefsirleri derlenerek Meydânî'nin beyitleriyle karşılaştırılmıştır. Birebir örtüşen ya da ayrışan yönler belirtilmiş, müfessirlerin görüş ayrılığında olduğu konularda şairin görüşü beyitler bağlamında ifade edilmiştir. Giriş bölümünde müellifin hayatı ve Duhâ suresiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ana bölümde şiirlerin çevirisi yapıldıktan sonra tefsirler bağlamında karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Şiir, Tefsir, Abdurrahmân b. Hasan Habenneke, Duhâ Suresi.

ABSTRACT

Abdurrahman Habenneke is a versatile scholar who has come to the fore in recent Arabic Literature. He became famous especially with his works on Islamic sciences. Al-Maydani, who was brought up in a family dealing with science, produced works in fields such as Islamic creed, Qur'anic sciences, and interpretation. His poem "er-rasûlu'l-azîm fî sûreti'd-duhâ", contained in his work *Dîvânu Akbâsin fî minhâci'd-da'veti* which included poems promoting the preaching of Islam and praising The Prophet Muhammed, differs from others in terms of its subject. In this poem, he interpreted the Surah Duhâ in verse form. He completed his poem by writing couplets in different numbers for each verse. Al-Maydani, who also wrote an interpretation book, used expressions in his couplets that coincided with the interpretation of Surah Duha. While explaining some words, sometimes he touched on the esoteric aspect of meaning in the verse. In this study, the interpretations of the Surah Duha made by scholars considered to be authority in this field were compiled and compared with the couplets of al-Maydani. The aspects that overlapped or diverged were indicated, and the poet's view on the issues on which the interpreters are in disagreement was expressed in the context of couplets. In the introduction, information about the life of the author and the Surah Duhâ was given. In the main part, after the translation of the poems, a comparison was made in the context of interpretation. In the conclusion part, an attempt was made to reveal the differences between the couplets written by the author in terms of prose interpretation.

Keywords: Arabic language and literature, Poem, Interpretation, Abdurrahmân b. Hasan Habenneke, Surah Duha.

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya / Türkiye. E-posta: ysfbildik@gmail.com / Asst. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Letter, Department of Arabic Language and Literature, Konya / Türkiye. E-mail: ysfbildik@gmail.com

Giriş

Bu çalışma, Duhâ sûresinin tefsiri için yapılan yorumlarla Abdurrahmân Habenneke'nin Duhâ suresi hakkında nazmettiği "Er-rasûlu'l-azîm fî sûreti'd-duhâ" isimli şiirindeki ifadeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Giriş bölümünde müellifin hayatı hakkında ve şiirin ana teması olan Duhâ sûresiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ana bölümde ise başta Abdurrahmân Habenneke olmak üzere, Tâberî, Beydâvî, Râzî, İbn Kesîr, İbn Âşûr, Suyûtî, Bursevî gibi tefsir alanında muteber âlimlerin ayetlerle ilgili görüşleri incelenerek bir araya getirilmiştir. Ardından Meydânî'nin ayetlerle ilgili beyitleri incelenerek tefsirlerde belirtilen görüşlerle benzer ve yarışan yönleri ele alınmıştır. Ayette geçen kelimelerin sözlük ve ıstılah anlamlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Nazım şeklinde bir tefsir çalışması olması yönüyle farklı bir yere sahip olan bu şiirin, daha önce benzer bir çalışmaya rastlanmadığı için alana katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

1. Abdurrahmân Habenneke'nin hayatı

Tam adı, Abdurrahmân b. Hasan b. Merzûk b. Guneym Habenneke el-Meydânî ed-Dimaşkî'dir. 1927 yılında Şam'ın Meydan mahallesinde dünyaya gelmiştir (el-Cerrâh, 2001, s. 11; el-Meczûb, 1992, s. 59). Meydânî künyesi doğup büyüdüğü mahalleden dolayı verilmiştir. Habenneke ise "habbeke" (dügümlemek, bağlamak, hüküm vermek) anlamlarındaki kelimenin halk arasında tahrif edilmiş hâlidir (Çalışkan, 2013, s. 17; İbn Manzûr, t.y., s. 10/104-408). Kendisi gibi âlim olan dedesi ve babası sayesinde ilmi bir çevrede yetişmiş olan Abdurrahmân el-Meydânî, ilk eğitimine dönemin seçkin okullarından birisi olan *Ma'hedu't-tevcîhi'l-İslâm*'de başladı (Habenneke, 1997, s. 16/323). Türkiye'den ve birçok Arap ülkesinden öğrencilerin katıldığı ve sıkı bir eğitimin verildiği bu okulda, Kur'ân, Arapça, hitabet, vaaz gibi derslerin yanı sıra İslâmî tebliğ metotları üzerine dersler de verilmekteydi (el-Cerrâh, 2001, ss. 15-16; el-Meczûb, 1992, s. 59). Bu okuldaki el-Meydânî ile aynı dönemde mezun olan birçok önemli isim olmuştur. Sâdık Habenneke, Hüseyin Hattâb, Ramazan el-Bûtî, Mustafa Saîd el-Hân bunlardan bazılarıdır. el-Meydânî babasının da idareci olduğu bu okulda fıkıh, mantık, belagat, şerî ilimler ve Arapça derslerini okurken on beş yaşlarında diğer talebelere ders okutmaya da başladı. Daha sonra Ezher Üniversitesi'ne başlayan el-Meydânî burayı da yüksek dereceyle tamamladı. Mezuniyetinden sonra Şam'daki okullarda hocalık ve idarecilik gibi birçok görev üstlendi. Vakıflar Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığında idarecilik görevlerinin yanı sıra, Şam'da ve Suudi Arabistan'da üniversite hocalığı da yaptı (el-Cerrâh, 2001, ss. 17-19). İslâmî tebliğ, Kur'ân ilimleri, tefsir, akait gibi birçok alanda eserler kaleme almış olan el-Meydânî'ye ait şiir divanları da bulunmaktadır. *el-Akîdetu'l-İslâmiyye ve Usûsuha*, *el-Ümmetu'r-Rabbâniyyetu'l-Vahîde*, *Kavâidu't-tedebburî'l-emseli li-Kitâbillâhi Azze ve Celle, Nûh (a.s) ve kavmuhu fî Kur'âni'l-mecîd*, *Meâricu't-tefekkür ve dekâiku't-tedebbur* bunlardan bazılarıdır. *Akbâsun fî menheci'd-da've ve tevcîhu'd-duât*, *Ternîmatun İslâmiyye*, *Âmentü billah* ise şiir divanlarının isimleridir (el-Cerrâh, 2001, ss. 53-56; el-Meczûb, 1992, ss. 63-64). Abdurrahmân Habenneke, 2003 yılında doğduğu mahalle olan Meydân'da vefat etmiş ve Cûra mezarlığına defnedilmiştir (Çalışkan, 2013, s. 35).

2. Duhâ suresi ve nüzul sebebi

11 ayetten müteşekkil olan Duhâ suresi Mekke'de nazil olmuştur ve Kur'ân'da 93. sırada yer almaktadır. İsmi ilk ayetinde geçen "الصُّحَى" kelimesinden almaktadır. Bu sûre, bir sûre vahiy

gelmemesi sonucu müşriklerin “Artık Rabbi Muhammed’i unuttu, ondan yüz çevirdi” demeleri üzerine indirilmiştir. *Sahih-i Buhârî*’de geçen farklı rivayetlerde bu sürenin iki ya da üç gün olduğu, bu sözü söyleyenin de bir kadın olduğu ifade edilmektedir (el-Buhârî, 2002, ss. 273, 1261, 1274). *Sahih-i Müslim*’de rivayet edilen iki rivayetten birisi *Sahih-i Buhârî*’de bulunan rivayetle aynı ifadeleri kullanmaktadır. Diğer rivayet ise yukarıdaki sözü müşriklerin söylediğini ifade etmekte fakat vahyin gecikme süresiyle ilgili bilgi vermemektedir (Müslim, 2006, s. 2/865).

Farklı kaynaklarda vahyin gelmemesi süresiyle ilgili iki-üç gün ile kırk gün arasında rivayetler bulunmaktadır. İbn İshâk, vahyin kesintiye uğramasının ardından Hz. Peygamber’in üzüntüye kapıldığını ve bunun üzerine Cebrâil’in Duhâ suresini indirdiğini ifade etmektedir (İbn İshâk, 2004, s. 179). *Târihu ‘î-Taberî*’de Alak suresinin ilk beş ayetinin nüzulünden sonra vahyin bir müddet kesintiye uğradığı ve ardından Duhâ suresinin indirildiği belirtilmiştir (Taberî, t.y., ss. 299-300). Sâlebi, Duhâ suresinin başında yaptığı açıklamalarda vahyin gecikmesinin ne kadar sürdüğüyle ilgili farklı rivayetler nakletmiş, bu sürenin on iki, on beş, yirmi beş ya da kırk gün olabileceğini ifade etmiştir (Sa’lebî, 2015, ss. 467-468). Mukâtil b. Süleyman Duhâ suresiyle ilgili açıklamalarının başında vahyin üç ya da kırk gün süreyle kesintiye uğradığını, müşriklerin bununla ilgili konuşmaya başlaması üzerine de Duhâ suresinin indirildiğini rivayet etmektedir (Mukâtil, 2002, s. 731). İbn Hişâm *es-Siretu ‘n-Nebeviyye* adlı eserinde vahyin fetrete uğraması ve Duhâ suresinin nüzulüyle ilgili bir başlık açmış fakat bu sürenin ne kadar olduğuyla ilgili bir bilgi aktarmamıştır (İbn Hişâm, 1990, s. 275). ez-Zeccâc ve el-Îcî ilgili sürenin tefsirinde benzer ifadeler kullanmış ve Duhâ suresinin on beş günlük bir aranın ardından indirildiğini beyan etmişlerdir (el-Îcî, 2004, s. 503; ez-Zeccâc, 1988, s. 339).

Vahyin kısa süreli kesintiye uğraması, sadece Duhâ süresinin nüzulünden önce değil, farklı zamanlarda da gerçekleşmiş bir hadisedir (Ayhan, 2016, ss. 76-84; el-Ferrâ, 1983, s. 273). Yukarıdaki rivayetlerden Duhâ suresinin inzali öncesi vahyin bir süre kesilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Süresiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmasına rağmen âlimlerin ortak görüşü bu fetret döneminin gerçekleşmiş olmasıdır. Belirli bir süre kesintinin ardından bazı kimselerin artık vahiy gelmeyeceğine dair söylemleri Hz. Peygamber’i üzmüş, bunun üzerine de Duhâ suresi nâzil olmuştur.

Duhâ süresinin kendisinden önce gelen Leyl süresi ve sonrasındaki İnşirâh süresiyle anlam bakımından bağlantısı bulunmaktadır. Leyl süresi iyilere verilecek müjdeyle biterken Duhâ suresinde “*Rabbın sana verecek, sen de hoşnut olacaksın*” (ed-Duhâ: 93/5) ayeti bulunmaktadır. Yine Duhâ süresinde bulunan “*Rabbın senden yüz çevirmedi, sana darılmadı da*” (ed-Duhâ: 93/3) ayetiyle bağlantılı olarak İnşirâh süresi “*O halde sen de yalnızca Rabbine yönel*” (el-İnşirâh: 94/8) ayetiyle bitmektedir (Işık, 1994, s. 546). Genel hatlarıyla Duhâ suresi, müşriklerin Hz. Peygamber’i “*Rabbın artık seni bıraktı*” diyerek üzmeleri sebebiyle Allah’ın daha önce içinde bulunduğu durumlardan nasıl kurtardığını hatırlatarak teselli edişini ifade etmektedir (el-Meydânî, 2000, s. 559).

3. er-Resulu’l-Azîm fî Sûreti’d-Duhâ” isimli şiir üzerine Duhâ suresinin tefsiri bağlamında bir değerlendirme

الرسول العظيم في سورة الضحى
والضحى

Andolsun kuşluk vaktine (ed-Duhâ: 93/1)

هِيَ الشَّمْسُ تَمْتَدُّ عِنْدَ الضُّحَى فَتَمَلُّ أَفْيَاءَنَا بِالضِّيَاءِ
وَتَجْرِي بِدَوْرَاتِهَا كَالرَّحَا وَتُنْبِتُ أَمْجَادَهَا فِي السَّمَاءِ
وَتَجْعَلُ مِنْ أَرْضِنَا مَسْرَحًا لِأَنْوَارِهَا سَاقِيَاتِ الرُّوَاءِ
وَتُحْجِلُ فِي الرُّوْضِ مَا أَصْبَحَا وَلَيْدًا وَذَا نَسَبٍ بِالْحَيَاءِ
فَتَصْبُغُهُ بِوَشَاحِ الدِّمَاءِ
أَيَا مُصْطَفَى قَسَمًا بِالضُّحَى لِأَنَّكَ الصَّفِيُّ وَأَنْتَ الْحَبِيبُ
وَلَمْ يَقْلِكَ الرَّبُّ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

O, kuşluk vakti yükselip gölgelerimizi ışıkla dolduran bir güneştir.

Değirmen taşı gibi döner durur da yüceliğini gökyüzünde ispat eder.

Tatlı su arklarını nuru için dünyamızdan bir sahneye dönüştürür.

Bahçedeki yeni yetişeni de soylu olanı da hayâsı ile mahcup eder.

Onu kan (rengi) kuşağıyla (kızıla) boyar.

Ey Mustafa! Kuşluk vaktine yemin olsun ki Sen paksın, Sen sevgilisin.

Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi (el-Meydânî, 1986, s. 130).

Duhâ suresi birinci ayette geçen “الضُّحَى” ifadesi için bazı müfessirler günün güneşin yükselmesinden başlayarak sıcaklığın arttığı öğlen arasında bir zaman dilimi (kuşluk) ifadesini kullanırken; bazı müfessirlere bu ifadede kastedilenin günün tamamı olduğunu rivayet etmektedir. Günün erken saatlerinde olduğunu kaydeden müfessirler, Taha suresi 59. ayeti delil göstermektedir. Zira ayette geçen bayram kutlaması, günün erken saatlerinde yapılan bir etkinliktir (Bursevî, t.y., s. 452; el-Beydâvî, t.y., s. 319; el-Meydânî, 2000, ss. 560-561). Günün tamamının kastedildiğini aktaran müfessirler ise bu ifadeyi Duhâ suresi 2. ayetle birlikte değerlendirmekte ve Allah (c.c.)’ın yeryüzünde ayetlerinden olan gündüz ve gece üzerine yemin ettiğini ifade etmektedir (el-Mahallî & es-Suyûtî, t.y., s. 596; el-Meydânî, 2000, s. 561; er-Râzî, 1981, s. 208; et-Taberî, 2001, s. 481). Ayetin başındaki vâv harfi ise kasev vâvidir. Allah (c.c.) sureye duhâ (kuşluk) vaktine yemin ederek başlamaktadır. Bu yemin, Allah’ın Resûlüne yüz çevirmediğinin kesin bir dille ifade edilmesidir (es-Sâbûnî, 1981, s. 572).

Meydânî bu ayetle ilgili beyitlerinde öncelikle kuşluk vaktini tasvir etmektedir. Kuşluk vaktinde güneşin yükseldiğini ve ışıklarıyla yeryüzünün tamamını kuşattığını ifade etmektedir. Güneş ışığının parlaklığı ve sıcaklığını betimlemek için de kızıl bir örtü tabirini kullanmaktadır. Bu kızıl örtü dünya üzerindeki her şeyin üzerini kuşatmaktadır. Allah (c.c.) kuşluk vaktine yemin ederek aslında güneşin üzerine doğup kuşattığı bütün varlıklar üzerine yemin etmektedir. Beyitlerin devamında bu ayetlerin sebebi nüzulünü dile getirilmekte ve “Ey Muhammed yemin olsun ki sen günahsız (âri) bir sevgilisin ve Rabbin senden yüz çevirmemiştir.” denmektedir (el-Meydânî, 1986, s. 130). Şair sürenin ilk ayetiyle ilgili nazmettiği beyitlerde duhâ kelimesinin günün hangi vakti olduğuna dair görüş beyan etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi müfessirler

bu vakitle ilgili, güneşin yükseldiği sabah saatleri ve günün tamamı olarak iki farklı görüş beyan etmiştir. Beyitlerden, şairin güneşin yükseldiği saatler görüşünü desteklediği anlaşılmaktadır.

وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى

Ve karanlık çöküp sükunete kavuşunca geceye (ed-Duhâ: 93/2)

وَفِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ سِرُّ الْعَدَمِ نَلَامِسُهُ فِي ظِلَالِ الْوُجُودِ
وَنَعْلَمُ كَيْفَ سَتَفَنَى الْأُمَّمَ وَتُجْمَعُ أَحْقَادُهَا وَالْجُدُودُ
وَفِي اللَّيْلِ سِتْرٌ لِسَعْيِ النَّسَمِ وَفِيهِ السُّكُونُ وَفِيهِ الرُّقُودُ
وَيَفْتَنَسِمُ ائْتَانُ فِيهِ الْقِسَمِ نَجِيُّ اللَّقَا وَ نَجِيُّ الصُّدُودِ
فَأَعْظَمُ بِهِ قَسَمًا مِنْ "وَدُودُ"

وَاللَّيْلِ بِهِيمِ إِذَا مَا سَجَى لَأَنْتَ الصَّفِيُّ وَأَنْتَ الْحَبِيبُ

وَلَمْ يَقْلِكَ الرَّبُّ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Gece karanlığında, varlığın gölgelerinde dokunduğumuz yokluğun sırrı vardır.

Milletlerin nasıl yok olacağını, torunların ve dedelerin nasıl toplanacağını anlarsınız.

Gecede insanların yaptıklarına bir örtü vardır. Onda sükûnet, onda uyku vardır.

İçinde kismetler olduğu halde iki şey nasibini alır. Vuslatın sırrı ile ayrılığın sırrı.

"Vedûd" (olan Allah'tan) ne büyük bir yemindir.

Sakinleştiği zaman karanlık geceye yemin olsun ki, Sen paksın, Sen sevgilisin.

Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi (el-Meydânî, 1986, s. 130).

Sûrenin ikinci ayetine de yeminle başlanmaktadır. Bu kez de Allah'ın bir diğer ayeti olan gecenin üzerine yemin edilmektedir. سَجَى ifadesi sakinleşmek, durgunlaşmak ve bir şeyayı kaplamak anlamlarına gelmektedir. Denizın durulması ve gecenin karanlığının bir seviyeye gelip devam etmesi, karanlığın her şeyi kuşatması için de bu ifade kullanılmaktadır (et-Taberî, 2001, ss. 481-483; İbn Manzûr, t.y., s. 14/371). Ayette, bu fiille birlikte kararıp da karanlığı belli bir düzeye ulaşan gece kastedilmektedir. İbn Âşûr bu ayetin tefsirinde bahsedilen bu vaktin, Hz. Peygamber'in geceleyin Kâbe'nin çevresinde Kur'ân okuduğu ve müşriklerin de gizlice onu dinlediği vakit olduğunu söylemektedir (İbn Âşûr, 1984, ss. 394-395). Başka bir rivayette ise kuşluk vakti ve sükûnet anındaki gece vakti vahiy gelen saatlerdir. Birisi insanlar işlerine yoğunlaştığı saat, diğeri de dinlenmeye çekildiği vakit olduğundan bu saatler vahiy indirildiği uzlet vakitleridir. Birinci ayetle birlikte bu iki değerli vaktin üzerine yemin edilmektedir (el-Meydânî, 2000, s. 562). Fahreddin Râzî ise kuşluk vaktinde güneşin, gecenin ortasında karanlığın kâinatı tamamen kuşatmasından dolayı, günün herhangi vakti değil, gece ve gündüzün tamamı kastedildiğini belirtmektedir (er-Râzî, 1981, s. 208).

Meydânî ise ikinci ayetle ilgili beyitlerinde سَجَى ifadesine vurgu yaparak her şeyi kuşatan ve sükûnet zamanı olan geceye yemin etmektedir. Ayrıca gecenin en karanlık anında tüm varlıkları

görünmez kıldığını, bunun da varlık içinde yokluğu anlamak olduğunu dile getirmektedir. Böylece insanların bâkî olmadığı ve bir gün muhakkak göçüp gideceklerini "Milletlerin nasıl yok olacağını, torunların ve dedelerin nasıl toplanacağını anlarız." dizesiyle ifade etmektedir. Beyitlerin sonunda ayetlerdeki yeminlerle teyit edildiği gibi Allah Teâlâ'nın Peygamber'inden yüz çevirmediğini tekrar etmektedir (el-Meydânî, 1986, s. 130).

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ

Rabbini seni ne terk etti, ne de sana darıldı (ed-Duhâ: 93/3).

أَتَى الْوَحْيُ يَعْصِرُهُ فِي جِرَاءٍ فَلَاقَاهُ لُقْيَا بِهَا رَوْعَهُ
فَأَنَسَهُ بِحَدِيثِ السَّمَاءِ فَحَمَلَهُ ثِقَالًا زَعَرَ عَهُ
فَأَبْطَأَ عَنْهُ وَكَمْ مِنْ دَوَاءٍ جَدِيدٍ - وَإِنْ مَرَّ - أَنْ يَكْرَعَ عَهُ
فَرَوَّجَ مَنْ أَسْرَكُوا فِي غَبَاءٍ فَقَالُوا: إِذْنِ رَبُّهُ وَدَّعَهُ
لَقَدْ كَذَّبُوا فَهُوَ دَوْمًا مَعَهُ
فَلَا وَالضُّحَىٰ تُمْ لَيْلٍ سَجَىٰ لِأَنْتَ الصَّفِيُّ وَأَنْتَ الْحَبِيبُ
وَلَمْ يَقْلِكَ الرَّبُّ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Vahiy, Hirâ'da Muhammed'i (s.a.v) sıkarak geldi. (Cebrail) O'nunla görüştü ve korkuttu.

O'na göklerin sözüyle yaklaştı ve zor bir ağırlık yükledi.

Nice uygun deva olduğu halde -gitse de- arzuyla öğrensin diye ağırdan aldı.

Müşrikler cahilce bir haber yayıp, "Rabbi O'nu terketti." dediler

Muhakkak ki yalan söylediler, (Allah), her zaman O'nunladır.

Hayır, asla; kuşluk vaktine, sonra da sakinleşen geceye yemin olsun ki Sen paksın, Sen sevgilisin.

Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi (el-Meydânî, 1986, s. 131).

Üçüncü ayette geçen *ودع* fiili hem *ودع* şeklinde, hem de orta harfi şeddeli olarak *وَدَّع* şeklinde okunabilmektedir. Her iki şekilde de bırakmak, terk etmek anlamlarına gelmektedir (el-Beydâvî, t.y., s. 319; İbn Manzûr, t.y., s. 8/383-384). Ayetin devamında gelen *قلى* fiilindeki *ى* harfinin aslı ¹ olup yüz çevirmek, kızmak, darılmak gibi anlamlara gelmektedir (et-Taberî, 2001, s. 484; İbn Manzûr, t.y., s. 15/198). Bu fiilin elif-i maksûre ile gelmesinin sebebi önceki ayetlerle imlâ olarak uyumlu olması ve bu sayede dikkat çekmesidir (İbn Âşûr, 1984, s. 395). Ayetin ilk bölümünde *ك* muhatab zamiri varken ikinci bölümde bu zamir ilk ayetlerle uyum için hafzedilmiştir (el-Ferrâ, 1983, s. 274; el-Meydânî, 2000, s. 563). *ودع* fiilinin *قلى* fiilinden önce zikredilmesi ise birkaç şekilde izah edilmektedir. Birincisi *ودع* fiili anlam itibariyle *قلى* fiiline göre daha hafiftir. Zira birisi bırakmak, diğeri yüz çevirmek/öfkelenmek anlamlarına gelmektedir. İkincisi Mekkeli müşrikler arasında dolaşan yaygın söylenti "Rabbi Muhammed'i terk etti"

şeklindeydi. Bu nedenle önce yaygın söylenti nefyedilmiş oldu. Sonuncusu ise yukarıda belirtildiği gibi *قلی* nın önceki ayetlerin sonuyla olan uyumlu olmasıydı (el-Meydânî, 2000, s. 563). Bu ayet önceki iki ayette geçen kasemlerin cevabı şeklinde gelmiştir. Anlamları birlikte değerlendirildiğinde “*Gündüze ve geceye yemin olsun ki, Rabbin seni ne terk etti ne de kızdı*” şeklinde mana verilebilir. Sebebi nüzul rivayetlerinde de belirtildiği gibi bu ayet müşriklerin söylemlerine cevap niteliğindedir (el-Mahallî & es-Suyûtî, t.y., s. 596; er-Râzî, 1981, s. 210; es-Sâbûnî, 1981, s. 572; et-Taberî, 2001, ss. 485-487; İbn Kesîr, 1997, s. 425).

Meydânî bu ayetle ilgili beyitlerine vahyin ilk defa geliş sürecini anlatarak başlamaktadır. Cebrâil (a.s.)’ın Hira mağarasında iken yanına gelmesi ve onu sıkması anlatılmaktadır. Şair bu beyitlerle aslında “Rabbi Muhammed’i unuttu” söylemlerine karşı, vahyin başlangıcından bu yana olanları hatırlatarak böyle bir şeyin söz konusu olamayacağına ifade etmek istemiş olabilir. Zira beyitlerin devamında müşriklerin bu söylemini de zikretmekte ve son olarak ayetlerde geçen ifadelere atıfta bulunarak “*Gündüze (kuşluk vaktine) sonra da kararan geceye yemin olsun ki Sen arınmış (günahsız) bir sevgilisin. Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi.*” diyerek dizilerini bitirmektedir. (el-Meydânî, 1986, s. 131).

وَلَاخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ

Şüphesiz senin için son olan, ilk olandan (ahiret dünyadan) daha hayırlıdır. Elbette Rabbin sana verecek, böylece sen hoşnut kalacaksın (ed-Duhâ: 93/4-5).

لَكَ الْقُرْبُ فِي هَذِهِ وَالسُّرُورُ لَكَ الْمَجْدُ وَالشَّرَفُ الْمُكْتَمَلُ
بِخَيْرِ الْعَطَايَا اصْطَفَاكَ الْقَدِيرُ وَأَعْلَىٰ مَقَامِكَ بَيْنَ الرُّسُلِ
وَسَعْيُكَ لِلنَّصْرِ سَعْيٌ قَصِيرُ وَلَكِنْ سَتَبْلُغُ فِيهِ الْأَمَلُ
وَأَخْرَاكَ مَجْدٌ وَخَيْرٌ كَثِيرُ سَتَبْلُغُ فِيهَا الْمَقَامَ الْأَجَلُ
سَتُعْطَىٰ فَتَرْضَىٰ وَيَعْيَا الْأَمَلُ
لَأَنْتَ الصَّفِيُّ وَأَنْتَ الْحَبِيبُ لِأَنْتَ الْأَتِيُّرُ وَأَنْتَ الْقَرِيبُ
وَلَمْ يَقُلْكَ الرَّبُّ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Bunda senin için yakınlık ve sevinç vardır. Senin için övgü ve mükemmel bir şeref vardır.

Kadîr olan en hayırlı hediyelerle seni seçti ve Peygamberler arasında makamını yüceltti.

Zafere ulaşmak için gösterdiğin çaba noksandır ancak arzuna ulaşacaksın.

Senin sonun şeref ve pek çok hayırdır, sen belirlenmiş makama ulaşacaksın.

Sana ikramda edilecek sen de râzı olacaksın ve arzun gerçek olacak.

Sen pakısın, Sen sevgilisin. Sen üstünsün ve Sen (Allah'a) yakın olansın.

Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi (el-Meydânî, 1986, s. 131).

Sûrenin dördüncü ayetiyle ilgili iki farklı yorum bulunmaktadır. Birincisi, ayette geçen *الأولى* ifadesinin dünya, *الآخرة* ifadesinin de dünyadan sonraki yaşam anlamına geldiği ve Hz.

Peygamber'e hitaben bu dünyada yaşadıkların ahirette bitecek ve buradakinden çok daha güzel bir hayat yaşayacaksın denilmesidir. Dünya hayatının fâni, bâki olanın ahiret yurdu olduğunun belirtilmesidir (Bursevî, t.y., s. 455; el-Beydâvî, t.y., s. 319; el-Meydânî, 2000, ss. 563-564; es-Sâbûnî, 1981, s. 572). İkinci görüş ise gelecekte yaşanılacak hayatın, şu an içinde bulunulan durumdan çok daha hayırlı olacağı yönündedir. Önceki ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde, "Rabbinin seni unutmaması ve senden yüz çevirmesi şöyle dursun, bundan sonraki hayatında çok büyük nimetlere mazhar olacaksın" şeklinde tefsir edilebilir (er-Râzî, 1981, ss. 212-213; İbn Âşûr, 1984, s. 397). Beşinci ayetin manası önceki ayetin beyan ettiği hakikati tamamlayıcı mahiyettedir. Allah Teâlâ, gerek yaşamının geri kalan bölümünde, gerekse ahiret yurdunda Peygamberine, O'nun memnun kalacağı nimetler vadetmektedir. Ayetin ikinci bölümünde geçen ف حَتَّى şeklinde tefsir edilmiş ve bundan da nimetlerin sınırsız olduğu ifade edilmiştir. Zira Hz. Peygamber hoşnut olana kadar bu ikram devam edecektir. Hz. Peygamber'in bu memnuniyetiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Cennetteki en yüce makama ulaştırılması ve orada sayısız nimete erişmesi bunlardan biridir. En yaygın görüş ise Hz. Peygamber'in ümmeti ile şefaathetmesi elde etmesidir. Bütün ümmeti cennete girene kadar bu ikram devam edecektir (Bursevî, t.y., s. 455; el-Meydânî, 2000, s. 564; es-Sâbûnî, 1981, s. 573; et-Taberî, 2001, ss. 487-488; İbn Kesîr, 1997, ss. 425-426).

Meydânî şiirinde bu iki ayeti birlikte değerlendirmiştir. Beyitlerde Allah'ın Hz. Peygamber'in diğer Peygamberler arasındaki makamına değinilmiştir. Gösterdiği çaba ne kadar olursa olsun sonuca ulaşacağı ve büyük nimetlere mazhar olacağı ifade edilmiştir. Meydânî de tefsirlerde geçen yorumlara benzer şekilde, O'na verilecek olan nimetin cennetteki en yüce makam olduğu görüşündedir. Aynı zamanda bu nimetin Allah'a yakınlık, övgü ve şeref olduğunu dile getirmektedir (el-Meydânî, 1986, s. 131).

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى

(Rabbin) Bir yetimken, seni bulup barındırmadı mı? (ed-Duhâ: 93/6)

أَلَمْ يَرَعْ شَأْنَكَ رَبُّ رَحِيمٍ فَأَوْتَكَ الْأَطْفَاهُ فِي حِمَاهُ
فَأَكْرَمَ يُتَمِّكَ بَيْتَ كَرِيمٍ فَكُنْتَ الْأَثِيرَ لَدَى مَنْ رَعَاهُ
وَصَانَكَ رَبُّكَ وَهُوَ الْعَظِيمُ وَأَلْقَى عَلَيْكَ سَنَى مِنْ سَنَاهُ
وَأَنْشَرَ حُبَّكَ بَيْنَ النَّسِيمِ فَكُنْتَ حَبِيبَ مُحِبِّ الْإِلَهِ
فَلَا تَخَشَّ يَا مُصْطَفَى مِنْ قِلَادَةٍ
لَأَنْتَ الصَّفِيُّ وَأَنْتَ الْحَبِيبُ لِأَنْتَ الْأَثِيرُ وَأَنْتَ الْقَرِيبُ
وَأَلَمْ يَقُلْكَ الرَّبُّ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Rahim olan Rab seni gözetmedi mi? Lütfuyla seni barındırıp himaye etmedi mi?

Şerefli bir ev senin yetimliğine ikramda bulundu. Sen de seni gözetenlerin elinde saygındın.

Yüce olan Rabbin seni korudu ve sana kendi şanından bir şan verdi.

Senin sevgini insanlar arasında yaydı da Allah'ı sevenlerin sevgilisi oldun.

Ey Mustafa! Allah'ın sana yüz çevirmesinden korkma

Sen paksın, Sen sevgilisin. Sen üstünsün ve Sen (Allah'a) yakın olansın.

Ey Ahmed! Rabb(in) sana yüz çevirmedi (el-Meydânî, 1986, ss. 131-132).

Ayetin başındaki **أَلَمْ** ifadesi istifhâmî takrîrîdir. Yani nefiy olmayan bir soru şeklindedir. Cümlede geçen manayı teyit içindir. Bu ve devamındaki ayetlerde Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'i küçüklüğünden beri koruyup gözettiği bu üslupla ifade edilmektedir. Bu ayette Hz. Peygamber'in babasını kaybederek yetim, sonra da annesini kaybederek öksüz kalması ifade edilmiş ve bu haldeyken kendisinin Allah tarafından himaye edildiği vurgulanmıştır. Bu ayetin manası önceki bölümle bir bütünlük halindedir ve "Seni küçüklüğünden bu yana koruyup gözetken Rabbin senden yüz çevirmemiştir, bilakis sana nimetlerinden bolca verecek ve memnun olacaksın" denmektedir. Ayetteki **أَوَى** ifadesi barındırmak anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in annesinin vefatından sonra amcası Ebû Tâlib'in evinde kalmaya başlaması kastedilmiştir (Bursevî, t.y., ss. 456-457; el-Ferrâ, 1983, s. 274; el-Meydânî, 2000, ss. 565-566; er-Râzî, 1981, ss. 214-215).

Meydânî bu ayette kastedilenin, Hz. Peygamber'in yetim ve öksüz kaldığında amcasının yanında yetişmesi olduğunu ifade etmektedir. Bu görüş, müfessirlerin ilgili ayetin tefsirinde kullandıkları ifadelerle benzeşmektedir. Ayrıca kaldığı hane halkının ona çok iyi davrandığını da değinmektedir. Ona olan sevginin sadece o evle kalmayıp, diğer insanların gönüllerine de yerleştirildiği beyitlerde yer bulan ifadelerdendir. Bu nedenle şair, Rabbinin onu asla yalnız bırakmayacağını vurgulamaktadır (el-Meydânî, 1986, ss. 131-132).

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ

Seni hidayeti ararken bulup da hidayete erdirmedi mi? (ed-Duhâ: 93/7)

أَمَّا كُنْتَ فِي حَيْرَةٍ جَاهِلًا صِرَاطَ النَّجَاةِ وَمَجْدِ الْحَيَاةِ
هَنَا أَوْ هُنَا كَمْ تَرَىٰ بَاطِلًا فَتَسْأَلُ كَيْفَ يَكُونُ الْهُدَاةُ
وَتَشْهَدُ ذَا نَزْعَةٍ مَائِلًا فَتَبْحَثُ عَنْ خِطَّةٍ لِلدُّعَاةِ
وَتَشْهَدُ مَا فِي الدُّنْيَا زَائِلًا فَتَسْأَلُ مَاذَا وَرَاءَ الْمَمَاتِ
وَمَا هُوَ فِي النَّاسِ نَهْجُ النَّقَاةِ
فَأَنْزَلَ رَبُّكَ نَفْحَ الْهُدَىٰ عَلَيْكَ وَجَاءَكَ عِلْمُ الْغُيُوبِ
أَهَادِيكَ يَفْلِيكَ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Sen kurtuluş yolundan ve yüce hayattan habersiz, hayret içinde değil miydin?

Orada burada nice batıl şeyler görüp hidayetin nasıl olacağını soruşturuyordun.

Günaha meylettiren bir vesveseci görüyor ve onu doğru yola çağırmak için bir yol arıyordun.

Bu dünyada olanların yok olacağını görüp ölümün ardında ne olduğunu soruşturuyordun.

İnsanların arasında takva yolu yoktu.

Rabbin sana hidayet nefhasını indirdi ve Sana gayblerin ilmi geldi.

Sana hidayet veren, Sen'den yüz çevirir mi Ey Ahmed!(el-Meydânî, 1986, s. 132)

Bu ayette geçen ضَالًّا kelimesi ضَلَّ fiilinin ismi failidir ve kaybolmuş, yolunu şaşırılmış anlamına gelmektedir. Fakat müfessirlerin ortak görüşü ile bu ifadede kastedilenin Hz. Peygamber'in İslam dininden haberdar olmamasıdır. İçinde yaşadığı toplum gibi yoldan çıkmış ve sapkın olması değildir. Zira kendisine peygamberlik gelmeden önce içinde yaşadığı toplumun sapkın davranışlarından uzak durmuş ve her zaman hakikatin arayışında olmuştur. Kasas sûresi 86 ve Şûra sûresi 52. ayette de belirtildiği üzere Hz. Peygamber kitap ve iman kavramlarından haberdar değildi ve vahiy geleceğini de ummuyordu. Buradan da anlaşılacağı üzere bu ayetteki ضَالًّا kelimesi Hz. Peygamber'in dinden haberdar olmayışını ifade etmektedir. Ayetin sonundaki فَهَدَى ifadesiyle de O'na vahiy gelmesi ve dinden haberdar edilmesi kastedilmektedir (Bursevî, t.y., s. 457; el-Beydâvî, t.y., s. 320; el-Mahallî & es-Suyûtî, t.y., s. 597; er-Râzî, 1981, ss. 216-217; es-Sâbûnî, 1981, s. 573; et-Taberî, 2001, s. 489; İbn Âşûr, 1984, s. 400; İbn Kesîr, 1997, s. 426).

Meydânî beyitlerinde, ilgili ayetin tefsirlerinde geçen görüşlerle benzeşen ifadeler kullanmaktadır. Şair de bu ayette geçen ضَالًّا kelimesinin sözlükte geçtiği gibi yoldan çıkmak anlamına gelmediğini, Hz. Peygamber'in vahiyden önceki durumunu tarif ettiğini düşünmektedir. Hz. Muhammed'in içerisinde yaşadığı toplumun durumundan rahatsız olduğunu ama onları nasıl doğru yola davet edeceğini ve bu yolun ne olduğunu bilmediğini söylemektedir (el-Meydânî, 1986, s. 132).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى

Bir yoksul iken seni bulup zengin etmedi mi? (ed-Duhâ: 93/8)

أَمَّا كُنْتَ مِنْ قَبْلُ فِي عَيْلَةٍ فَأَغْنَاكَ مِنْ فَضْلِهِ ذُو الْعِغْنَى

وَمَا كُنْتَ تَمْلِكُ مِنْ حِيَلَةٍ لَجَلْبِ الطَّلَابِ وَدَفْعِ الْقَنَا

فَسَاقَ إِلَيْكَ أَخَا خُلَّةٍ وَسَاقَ الْحِيَلَةَ تَسْقِي الْهَنَا

وَلَمَّا تَبَرَّأْتَ مِنْ عِلَّةٍ تَأَمَّلْتَ فِي الْكُونِ عَلَّ السَّنَا

يُرِيكَ مَعَارِفَ خَلْفِ الدُّنَى

فَأَعْطَاكَ رَبُّكَ فَيْضَ الْمُنَى وَجَاءَكَ مِنْ غَيْبِهِ نَفْحُ طَيْبِ

أَمُغْنِيكَ يَقْلِيكَ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Sen daha önce yokluk içindeyken varlık sahibi fazlından seni zengin etmedi mi?

Sen ihtiyacını karşılayıp yokluğunu giderecek çözümü de bilmiyordun.

(Rabbin) sana sevgi dolu birini ve huzur bulman için bir çözüm gönderdi.

Seni hastalıktan kurtulduğun belki yücelir diye mahlûkatı düşündün.

Sana dünyanın ötesindeki hakikatleri gösterdi.

Nimetlerinden bolca Sana ikram etti ve gayb âleminde güzel bir nefha geldi.

Seni zenginleştiren (Allah) Sen'den yüz çevirir mi Ey Ahmed! (el-Meydânî, 1986, s. 132)

Hiz. Muhammed'e peygamberlik verilmeden önce Allah Teâlâ onu üç şekilde muhafaza etmişti. Birincisi yetimken amcasının evinde güvenli bir şekilde yetişmesi, ikincisi yaşadığı toplum içindeki hidayet arayışının kendisine peygamberlik yoluyla verilmesiydi (es-Sâbûnî, 1981, s. 573; et-Taberî, 2001, ss. 489-490; İbn Kesîr, 1997, s. 427). Önceki iki ayette bu hakikat ifade edilmişti. Bu ayette ise bu nimetlerden üçüncüsü zikredilmektedir. Ayette geçen **عَائِلًا** kelimesi fakir, ihtiyaç sahibi anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., s. 11/488). Fakir bir ailede büyüyen Hiz. Peygamber'i, Allah Teâlâ önce amcasıyla Şam bölgesine yaptığı ticaretlerle varlıklı hale getirmişti. Daha sonra eşi Hiz. Hatice'nin bütün variyetini ona hibe etmesiyle daha rahat bir yaşam elde etmişti. İslâmiyet'in gelişinden sonra da fetihlerden elde edilen ganimetlerle birçok dünya nimetine mazhar kılınmıştı. Fakat O, kendi isteğiyle bir zühd hayatı yaşamış ve ihtiyaç fazlası her şeyi yoksullara tasadduk etmiştir (Bursevî, t.y., s. 458; el-Mahallî & es-Suyûtî, t.y., s. 597; el-Meydânî, 2000, s. 569; er-Râzî, 1981, ss. 218-219; İbn Âşûr, 1984, s. 400).

Önceki beyitlerde olduğu gibi bu beyitlerde ayetin içerdiği manada bir açıklama bulunmaktadır. Çocukluğundan bu yana yoksulluk içerisinde yaşayan Hiz. Peygamber'in zamanla daha variyetli hale geldiği ifade edilmiştir. Meydânî beyitlerinde, tefsir kitaplarından farklı bir yorumda bulunarak Hiz. Peygamber'in çocukluğundaki maddi sıkıntılardan kurtulduğu zaman manevi bir arayışa başladığını belirtmiştir. Bu arayışın sonunda da kendisine peygamberliğin gönderildiğini ifade etmiştir (el-Meydânî, 1986, s. 132).

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ

Artık sen de yetimi horlama ve bir şey isteyeniy boş çevirme, azarlama (ed-Duhâ: 93/9-10).

فَمَنْ يُؤُوهِ اللَّهُ مِنْ يُنْمِهِ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا يَفْهَرَنَّ
فَحَرَمَانُهُ قَبْلُ مِنْ أُمِّهِ تَعَلَّمَ مِنْهُ مَذَاقَ الْحَزَنِ
وَمَنْ يُغْنِيهِ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَأَمَّا الْفَقِيرَ فَلَا يَنْهَرَنَّ
فَمَا كَانَ قَدْ ذَاقَ مِنْ قَفْرِهِ يُحَرِّكُهُ لِلْعَطَاءِ الْحَسَنِ

وَيَجْعَلُهُ بَاذِلًا لِلْمَنِّ

فَيَشْكُرُ بِالْجُودِ رَبَّ الْوَرَى

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرَا

وَأَمَّا السَّؤُولَ فَلَا تَنْهَرَا **وَأَدِّ لِرَبِّكَ شُكْرَ الْقُلُوبِ**

فَإِنَّا اصْطَفَيْنَاكَ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

Allah kimi yetimliğinden dolayı barındırırsa, yetime hor davranmasın.

Daha önce yoksunluğu annesinden idi. Ondan hüznün tadını öğrenmiş oldu.

Allah lütfundan zengin kıldığı kimse, fakiri boş çevirip azarlamasın.

Fakirken tattığı (sıkıntılar) onu güzel bir iyilik yapmaya teşvik eder.

İyiliğe gayretli hale getirir.

Cömertlikle âlemlerin Rabbine şükreder.

O halde yetimi hor görme!

İsteyeni (dilenci) boş çevirme ve Allah için kalplerin şükürünü eda et.

Muhakkak ki; biz seni seçtik Ey Ahmed! (el-Meydânî, 1986, ss. 132-133)

Yukarıda geçen ayetlerde Allah Teâlâ Peygamberine bahşettiği nimetleri saymış ve onu yüz üstü bırakmayacağını ve bundan sonraki hayatının öncesinden daha iyi olacağını vadetmişti. Duhâ sûresinin son üç ayetinde ise bu nimetlere karşılık Hz. Peygamber'e bazı sorumluluklar yüklenmektedir (el-Meydânî, 2000, s. 570). Meydânî'nin birlikte değerlendirdiği 9 ve 10. ayetlerde Hz. Peygamber'den yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine karşı muamelesi konusunda bir öğüt bulunmaktadır. Yetimleri küçümsemeyip ihtiyaç sahiplerini azarlamaması söylenmektedir. Müfessirler bu ayetin tefsirinde önceki ayetlere atıfta bulunarak "Mademki sen yetimken Rabbin seni barındırdı, o halde sen de yetimlere sahip çık ve onları gözet. Mademki sen ihtiyaç sahibiyken Rabbin seni zengin kıldı, o halde sen de ihtiyaç sahiplerine yüz çevirip azarlama" şeklinde tercüme etmektedir (Bursevî, t.y., ss. 458-459; el-Ferrâ, 1983, ss. 274-275; es-Sâbûnî, 1981, s. 573; et-Taberî, 2001, s. 490; İbn Âşûr, 1984, ss. 401-403).

Hz. Peygamber'e verilen nimetler sonrasında ona verilen talimatlar sıralanmıştı. Meydânî de bu konuda nazmettiği beyitler bu hakikatlere değinmiştir. Hz. Muhammed hem yetimliği hem de fakirliği yaşayan birisi olarak yetim ve fakirlere çok daha iyi anlayabileceğini ifade etmiştir. Meydânî Hz. Peygamber'in geçmişte yaşadığı sıkıntıların, verilen bu emirleri yerine getirme konusunda ona teşvik olacağını düşünmektedir (el-Meydânî, 1986, ss. 132-133).

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

Rabbinin bahşettiği nimetleri durmadan anlat (ed-Duhâ: 93/11).

هُوَ الْعِلْمُ مَجْدٌ وَفَضْلٌ جَلِيلٌ تُسَامَىٰ أَبُونَا بِهِ وَافْتَخَرُ
يُقَسِّمُهُ اللَّهُ قَدَرَ الْعُقُولِ وَيَخْتَصُّ بِالْغَيْبِ بَعْضَ الْبَشَرِ
وَهَلْ فِي الْوَرَى قِيمَةٌ لِلْجُهُولِ قَبِيحَ السُّلُوكِ سَخِيفِ النَّظَرِ
وَلَوْ كَانَ يَمْلِكُ مِلْءَ السُّهُولِ نَقَائِسَ مَا فِي الدُّنَىٰ مِنْ دُرَرِ
وَلَوْ كَانَ فِي الْحُسْنِ مِثْلَ الْقَمَرِ
فَبِالْعِلْمِ نَعْرِفُ أَكْوَانَنَا وَبَعْضَ الْكَوَامِنِ خَلْفَ الصُّورِ
وَبِالْعِلْمِ نَجْتَازُ أَجْوَاءَنَا وَنَنْقُلُ رُكَّابَنَا لِلْقَمَرِ
وَبِالْعِلْمِ نَدْعُمُ إِسْلَامَنَا وَمَا فِيهِ مِنْ مُعْجَزَاتِ الْقَدْرِ

وَمَا فِيهِ مِنْ مُسْعِدَاتِ الْبَشَرِ
 وَبِالْعِلْمِ نَعْرِفُ قُرْآنَنَا كِتَابًا بِهِ هَدْيٌ مَنْ يَذْكُرُ
 وَنَعْرِفُ أَنَّ الَّذِي جَاءَنَا بِهِ مُرْسَلٌ صَادِقٌ فِي الْخَبَرِ
 وَتَبْدُو بِهِ مُعْجَزَاتٌ لَنَا نَرَاهَا بِآيَاتِهِ وَالسُّورِ
 بِهِ شَرَعَ اللَّهُ مِنْهَا جَنًّا لِنَسْأَلُكَ فَتَنَالَ الظَّفَرِ
 وَنُبْعِدَ عَنْ نَافِثَاتِ الْخَطَرِ
 وَأَعْلَى الْعُلُومِ عُلُومُ السَّمَاءِ حَبَانًا بِهَا اللَّهُ كَي نَعْتَبِرُ
 عُلُومٌ أَتَتْهَا بِهَا الْأَنْبِيَاءُ وَمَسْنُوكُ الْخِتَامِ الرَّسُولُ الْأَبْرُ
 وَمَنْ يُؤْتِ نِعْمَةً هَدَى السَّمَاءِ فَوَاجِبُهُ نَقْلُهَا لِلْبَشَرِ
 إِذَا سَبِقَ ظَالِمُهُمْ لِلْجَزَاءِ فَلَنْ يَلْقَى عَذْرًا بِهِ يَعْتَذِرُ
 فَبِالذِّكْرِ يَنْتَفِعُ الْمُعْتَبِرُ
 فَحَدِّثْ بِنِعْمَةِ وَحْيِ السَّمَاءِ إِلَيْكَ وَبَلِّغْ حَدِيثَ الْغُيُوبِ
 فَإِنَّكَ أَنْتَ الصَّوْفِيُّ الْحَبِيبُ
 عَلَى زُرْوَةِ الْمَجْدِ يَا أَحْمَدُ [المتقارب]

İlim, atamızın yüceldiği, övündüğü şeref ve yüce bir fazilettir.

Allah onu akılların ölçüsüne göre taksim etmiş ve gaybı bazı kullarına tahsis etmiştir.

Yolu sapkın ve bakışı alçak olan bir cahilin insanlar içinde bir kıymeti var mıdır?

Eğer vadiler dolusu dünyadaki harika incilere sahip olsa da...

Ay gibi güzel olsa da...

İlim vesilesiyle varlığımızı ve görünenlerin ardındaki sırları biliyoruz.

İlimle fezâyı aşıyor ve yolcularımızı aya taşıyoruz.

İlimle İslam'ımızı ve içindeki kaderin mucizelerini destekliyoruz.

Ve içindeki insanı mutluluğa ulaştıracak şeyleri

İlimle Kur'an'ımızı, içinde düşünen kimse için hidayet olan bir kitap olarak tanırız.

Ve onu bize getireni, verdiği haberde güvenilir bir elçi olarak tanırız.

Onunla bize Kur'an mucizeleri görünür, onları ayetleri ve sureleriyle görürüz.

Onunla Allah bize, takip edip zafere ulaşacağımız bir yol çizdi.

Ve büyücü kadınların şerrinden uzaklaşmamız için

İlimlerin en yücesi öğüt alması için Allah'ın bize bahşettiği göklerin ilmidir.

Peygamberlerin, (son) mührün miskininin (Hz. Muhammed'in), en sadık elçilerin getirdiği ilimlerdir.

Kime göklerin hidayet nimeti bahşedilmişse görevi onu insanlara ulaştırmaktır.

Zalimleri, karşılıklarını görmek için yürütüldüğünde, mazeret getireceği bir özür bulamayacaktır.

Zikirten (Kur'ân'dan) öğüt alan faydalanır.

Sana gelen göklerin vahiy nimetini anlat ve gaybın haberini tebliğ et.

Sen paksın, sevgilisin...

Şan ve şerefın zirvesinde... Ey Ahmed! (el-Meydânî, 1986, ss. 133-134)

Sûrenin son ayetinde ise öncesinde zikredilen bütün bu nimetlere karşı şükredip diğer insanlara bu nimetlerin anlatılması öğütlenmektedir. Bu nimetler Hz. Peygamber'e peygamberlik gelmeden önce verilmiş olan ve bundan sonraki yaşamında verilmesi vadedilen ikramlardır. Hz. Peygamber'den bu nimetlere şükredip tebliğ yoluyla diğerlerine anlatılması istenmektedir. Her nimetin şükürü kendi cinsindedir. Bu nedenle yetimken onu koruyan Rabbi için yetimleri gözetmesi; kendisine zenginlik bahşeden Rabbi için ihtiyaç sahiplerini azarlamaması, hidayet nimeti için de inanları hidayete davet etmesi bu nimetlerin şükürüdür. (el-Beydâvî, t.y., s. 320; el-Meydânî, 2000, ss. 573-576; er-Râzî, 1981, s. 221; İbn Kesîr, 1997, ss. 427-428). Bu sûrede geçen hitapların doğrudan Hz. Peygamber'e özel olduğunu düşünen, bir de bütün ümmetine şâmil olduğunu düşünen müfessirler bulunmaktadır (İbn Âşûr, 1984, ss. 404-405).

Hatırlatılan nimetlerin ardından verilen üçüncü emirde Hz. Peygamber'in kendisine verilen ikramları hatırlaması ve insanlara hatırlatması önerilmişti. Meydânî bu ayetle ilgili, diğer beyitlere göre daha fazla beyit nazmetmiş ve Hz. Peygamber'in hatırlatması gereken şeyin ilim olduğu gerçeği üzerinde durmuştur. Her nimetin şükürünün kendi cinsinden olması hasebiyle kendisine ilim verilen kimsenin de bu ilmi insanlara ulaştırması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Meydânî, Allah Rasûlüne verilen ve onun insanlara ulaştırdığı ilim sayesinde elde ettiğimiz güzellikleri de sıralamaktadır. Eşyanın hakikatini öğrenmek ve uzaya ulaşmak gibi birçok nimete ilim sayesinde ulaştığımızı ve ilmin vadiler dolusu inciden bile daha değerli olduğunu vurgulamaktadır. Meydânî'ye göre ulaşılması gereken en yüce ilim Hz. Peygamber'e öğretilen ve Allah'ın insanlara aktarılmasını emrettiği ilimdir. Bu ilim göklerden gelen gayb ilmidir. Bu ilim sayesinde ahirette hiç kimse hakikatlerden haberi olmadığına dair bir mazeret öne süremeyecektir (el-Meydânî, 1986, ss. 133-134).

Sonuç

Abdurrahmân b. Hasan el-Meydânî'nin "er-Rasûlu'l-azm fî sûreti'd-duhâ" isimli şiiri Duhâ suresinin nazım şeklinde tefsiri olması bağlamında farklı bir yorumdur. Kendisi de bir müfessir olan ve bir de tefsir kitabı bulunan Meydânî, bu şiiriyle tefsir ilmine farklı bir boyut kazandırmıştır. Şâir bu şiirinde ayetleri sırasıyla yazarak ardından konuyla ilgili beyitler nazmetmiştir. Beyitler Duhâ suresinin farklı müfessirler tarafından yapılan tefsirleri bağlamında değerlendirildiğinde, içerik açısından diğerleriyle benzerlik göstermektedir. Nesir şeklinde yazılan tefsirlerde, ayette geçen kelimelerin sözlük ve ıstılah anlamları, sebab-i nuzûlleri, konuyla ilgili hadisler gibi birçok ayrıntıya yer verilmektedir. Fakat şiir formunda olan bu tefsirde, az sözcükle en belîğ mananın

verilmesi gerektiğinden bu ayrıntılara yer verilmemiştir. Bunun yerine ayetlerde geçen ifadelerin tasvir edilmesi ve açık bir şekilde okuyucuya sunulması tercih edilmiştir. Bazı ayetlerde geçen ve müfessirlerin farklı görüş bildirdiği konularda Meydânî, bu görüşlerden birini tercih ederek beyitlerine aktardığı görülmektedir. Örneğin, ilk ayette geçen “الضُّحَى” kelimesiyle ilgili günün belirli bir bölümü mü yoksa tamamı mı şeklinde bir görüş ayrılığı bulunurken Meydânî tercihini günün belli bir bölümü olarak ifade etmiş ve beyitlerinde kuşluk vaktini tasvir etmiştir. Beyitlerin birçoğu tefsirlerde geçen ifadelerle örtüşürken birkaç ayette farklı yorumlara yer verilmiştir. Sûrenin son ayetiyle ilgili yazdığı beyitlerde Meydânî, Hz. Peygamber nezdinde insanlara verilen en büyük nimetin ilim olduğunu ifade etmiş ve ilmin insanlığa sağladığı birçok faydadan bahsetmiştir. Şiirin doğası gereği benzetmeler, tasvirler ve metaforlar daha fazla kullanılmıştır. Şairin şiiri kaleme almaktaki asıl amacı başlıktan da anlaşılacağı üzere bu sûre üzerinden Hz. Peygamber’le ilgili vasıfları ön plana çıkarmaktadır. İlgili şiirde şairin üzerinde durduğu asıl konu, surenin üçüncü ayetinde geçen “Rabbin seni terk etmedi ve senden yüz çevirmedi” ifadesine dikkat çekmektir. Bu nedenle her bir ayetle ilgili yazdığı beyitlerin sonunda bu hakikati tekrar etmektedir. Bunu ifade ederken de Hz. Peygamber’in günahsız ve Hak katında özel bir yeri olduğunu farklı ifadelerle dile getirmektedir.

Extended Abstract

This study aims to make a comparative evaluation of the interpretations of Surah Duha and the expressions in the poem "al-rasûlu al-azîm fî sûrat al-duhâ" by Abd al-Rahman Habanneke about Surah Duha. Consisting of 11 verses, Surah Duha was revealed in Mecca and ranks 93rd in the Qur'an. It takes its name from the word "Duha" in the first verse. This surah was revealed after the polytheists said, "His Lord has forgotten Muhammad and turned away from him" as a result of the absence of revelation for a while. Abdurrahman Habanneke is a versatile scholar who has come to the fore in recent Arabic Literature. He became famous especially with his works on Islamic sciences. al-Maydani, who was brought up in a family dealing with science, produced works in fields such as Islamic creed, Qur'anic sciences, and interpretation. His poem "er-rasûlu'l-azîm fî sûreti'd-Duha", contained in his work *Dîvânu Akbâs fî minhâci'd-da'veti* which included poems promoting the preaching of Islam and praising The Prophet Muhammed, differs from others in terms of its subject. In this poem, he interpreted the Surah Duha in verse form. He completed his poem by writing couplets in different numbers for each verse. Al-Maydani, who also wrote an interpretation book, used expressions in his couplets that coincided with the interpretation of Surah Duha. While explaining some words in the verse, sometimes he touched on the esoteric aspect of meaning in the verse. In this study, the interpretations of the Surah Duha made by scholars considered to be authority in this field were compiled and compared with the couplets of al-Maydani. The aspects that overlapped or diverged were indicated, and the poet's view on the issues on which the interpreters are in disagreement was expressed in the context of couplets. In the introduction, information about the life of the author and the Surah Duha was given. In the main part, after the translation of the poems, a comparison was made in the context of interpretation. In the conclusion part, an attempt was made to reveal the differences between the couplets written by the author in terms of prose interpretation. The views on the verses of the authoritative scholars in the field of tafsir such as Tabari, Baydâwî, al-Râzî, Ibn Kathîr, Ibn Āshûr, Suyûtî, Bursawî, and Abdurrahman Habanneke have been analyzed and brought together. Then, al-Maydânî's couplets related to the verses are analyzed and their similarities and differences with the views stated in the

tafsirs are discussed. Information about the dictionary and literal meanings of the words in the verse is given. When the couplets are evaluated in the context of the commentaries of Surah Duhâ by different commentators, they are similar to the others in terms of content. Tafsirs written in prose include many details such as the lexical and literal meanings of the words in the verse, the reasons for their occurrence, and the hadiths related to the subject. However, in this commentary, which is in the form of a poem, these details are not included since it is necessary to give the most eloquent meaning with the fewest words. Instead, it is preferred to describe the expressions in the verses and present them clearly to the reader. It is seen that Meydânî preferred one of these views on the issues mentioned in some verses and on which the commentators expressed different opinions and transferred them to his couplets. For example, while there was a difference of opinion as to whether the word duhâ in the first verse refers to a certain part of the day or the whole day, al-Maydânî expressed his preference for a certain part of the day and described the time of mid-morning in his couplets. While most of the couplets coincide with the statements in the commentaries, a few verses have different interpretations. In the couplets he wrote about the last verse of the sūrah, al-Maydânî expressed that the greatest blessing given to humanity by the Prophet was knowledge and mentioned the many benefits of knowledge for humanity. Due to the nature of poetry, similes, descriptions, and metaphors are used more. As the title suggests, the poet's main purpose in writing the poem is to emphasize the qualities of the Prophet through this sura. The main issue that the poet emphasizes in the related poem is to draw attention to the statement "Your Lord has not abandoned you nor turned away from you" in the third verse of the surah.

Kaynakça

- Ayhan, B. (2016). Duha Sûresine Dair Sebeb-i Nüzûllerin Tahlili. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1).
- Beydâvî, N. Ş. (t.y.). *Tefsîru'l-Beydâvî Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl* (C. 5). Dâru İhyâi't-turâsî'l-arabî.
- Buhârî, M. İ. (2002). *Sahihu Buhârî*. Dâru İbni Kesîr.
- Bursevî, İ. H. (t.y.). *Tefsîru Rûhu'l-Beyân* (C. 10). Dâru İhyâi't-turâsî'l-arabî.
- Cerrâh, 'Â. R. (2001). *Abdurrahman Habenneke el-Meydânî el-Âlim el-Müfekkîr el-Müfessîr*. Dâru'l-Kalem.
- Çalışkan, N. (2013). *Abdurrahman Habenneke el-Meydânî ve Tefsîri* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı.
- Ferrâ, Y. Z. (1983). *Meâni'l-Kur'ân* (C. 3). 'Âlemu'l-kutub.
- Işık, E. (1994). Duhâ Sûresi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 9). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İbn Âşûr, M. T. (1984). *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (C. 30). Dâru'l-Tûnusiyye li'n-neşr.
- İbn Hişâm, C. A. (1990). *Es-Sîretu'n-Nebeviyye li İbni Hişâm*. Dâru'l-kitâbi'l-'arabi.
- İbn İshâk, M. (2004). *Es-Sîretu'n-Nebeviyye* (C. 1). Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye.
- İbn Kesîr, İ. Ö. (1997). *Tefsîru'l-Kur'ân il-azîm* (C. 8). Dâru Taybe.

- İbn Manzûr, C. (t.y.). *Lisânü 'l-Arab*. Dârü sâdr.
- Îcî, M. A. (2004). *Câmiu 'l-beyân fî tefsîri 'l-Kur'ân* (C. 4). Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye. *Kur'ân-ı Kerîm*
- Mahallî, C. A. & Suyûtî, C. A. (t.y.). *Tefsîru 'l-Celâleyn*. Dârü İbni Kesîr.
- Meczûb, M. (1992). *'Ulemâu ve Müfekkîrun Arifetuhum*. Daru's-Şevvâf.
- Meydânî, A. H. (1986). *Dîvânu Akbâsin fî minhâci 'd-da 'veti ve tevcîhi 'd-duât*. Dârü'l-Kalem.
- Meydânî, A. H. (1997). Hasan Habenneke el-Meydânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 16). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Meydânî, A. H. (2000). *Meâricu 't-tefekkur ve Dekâiku 't-tedebbur* (C. 1). Dârü'l-Kalem.
- Mukâtil, İ. S. (2002). *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (C. 4). Müessesetu't-târihu'l-arabî.
- Müslim, H. M. (2006). *Sahih-i Müslim*. Dârü Taybe.
- Râzî, F. M. (1981). *Mefâtîhu 'l-gayb* (C. 31). Daru'l-Fikr.
- Sa'lebî, A. İ. (2015). *El-Keşf ve 'l-beyân an tefsîri 'l-Kur'ân* (C. 29). Dârü't-tefsîr.
- Sâbûnî, M. A. (1981). *Safvetu 't-tefâsîr* (C. 3). Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm.
- Taberî, E. C. (2001). *Tefsîru 't-Taberî Câmi 'u 'l-beyân 'an te 'vili 'l-Kur'ân* (C. 24). Dârü hicr.
- Taberî, E. C. (t.y.). *Târihu 't-Taberî, Târihu 'r-rusul ve 'l-mulûk* (C. 2). Dârü-meârif.
- Zeccâc, E. İ. (1988). *Meâni 'l-Kur'ân ve i'râbuhu* (C. 5). Âlemu'l-kutub.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0